

Н.М. Ревега

**ЗАТОПЛЕНЕ СЕЛО КОМАРІВКА
НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ У СВІТЛИНАХ ІЗ
РОДИННИХ АРХІВІВ ЙОГО МЕШКАНЦІВ ТА
ФОНДОВОГО ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО
ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО
ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»**

У статті досліджуються світлини з фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», висвітлюється питання пошуку та вивчення світлин із родинних архівів колишніх жителів с. Комарівки.

Ключові слова: село Комарівка, родина, родинний архів, світлина, фондове зібрання.

Село Комарівка Переяслав-Хмельницького району Київської області згідно Постанови Ради Міністрів УРСР № 929 від 12 серпня 1963 року «Про заходи по переселенню населення і перенесенню на нові місця будівель і споруд у зв'язку з будівництвом Канівської гідроелектростанції» було виселене та затоплене водами Канівського водосховища. На жаль, ні ґрунтового видання, ні фотоальбому щодо даного населеного пункту не виявлено. Матеріали щодо бібліографічних аспектів наявні у науковій статті В.В. Ревеги «Історія формування топонімів села Комарівки на Переяславщині». У ній досліджуються особливості розташування поселень [5]. Вагомим сегментом джерельної бази з вивчення с. Комарівки є візуальні джерела, а саме світлини. Отже, одним із завдань при вивченні досліджуваної теми є їх пошук.

У фондовому зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» зберігається 11 світлин із зображенням краєвидів та об'єктів с. Комарівки, 5 фото з розливом річки Дніпро та 2 фото з її мешканцями. Згідно фондово-облікової документації, світлини з краєвидами надішли до фондів 1960 р. відповідно до наклад-

Рис. 1. Клуб с. Комарівки. 1960 р.

Рис. 2. Федір Петрович Варич, Галина Филімонівна Зубер (зліва) та Марія Павлівна Симоши. 1920-ті роки

них № 1 та № 2 [2, с. 167–172]. Детального опису світлин у інвентарних книгах немає [2; 3]. Тому нижче для опису цих фото автором використано усні свідчення колишніх жителів села. Отже, на світлинах зображені наступні частини цього населеного пункту [6]:

1. ПХІМ-4209 – «Магазин». Об'єкт розташовувався у частині села, що мала назву «на селі». Розмір 24 x 17 см.

2. ПХІМ-4200 – «Вид з півночі». На світлині зображений в'їзд до села з с. Хоцьки. Розмір 24 x 17 см.

3. ПХІМ-4205 – «Центр». На світлині зображена центральна вулиця села. У назвах жителів вона згадується як «центр» та «на селі». Розмір 24 x 17 см.

4. ПХІМ-4202 – «Млин села Комарівка». Розміщувався в частині села під назвою «Чаплин». Розмір 24 x 17 см.

5. ПХІМ-4264 – «Дорога в село Комарівку». На світлині зображена дорога, а саме в'їзд до села зі сторони с. Городище. Дана територія у жителів мала назву «Борок». Розмір 24 x 17 см.

6. ПХІМ-4260 – «Клуб». Даний

Рис. 3. Випуск 7 класу Комарівської семирічної школи 1951–1952 навчального року. 1952 р.

Рис. 4. Мотря Миколаївна Ревега (перша зліва) з подругами. 1928 р.

будинок культури був розташований у частині села, що мала назву «на селі». За усними свідченнями жителів, під час побудови клубу були використанні матеріали з розібраної у 1930-х роках Миколаївської церкви с. Комарівки. Розмір 24 x 17 см (Рис. 1.).

7. ПХІМ-4252 – «Свинарник». Дана будівля знаходилась на «Борку». Розмір 24 x 17 см.

8. ПХІМ-4248 – «Аптека». Була розташована на «Борку». Розмір 24 x 17 см.

9. ПХІМ-4249 – «Вітродвигун». Споруда була розташо-

вана на «Борку». Розмір 24 x 17 см.

10. ПХІМ-4236 – «Школа». На світлині зображений задній фасад будівлі школи. Знаходилась школа «на селі». Розмір 24 x 17 см.

11. ПХІМ-4230 – «Коровник». Господарська споруда була розташована у частині села «Борку». Розмір 24x17 см.

Звісно, дана колекція світлин потребує ще подальшого дослідження та опису. Ведуться пошуки джерел інформації щодо побудови колгоспу, школи та клубу, які дозволять краще описати зображення на світлинах. Наявні фото з фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» унікальні, але, на жаль, їх кількість обмежена. Збільшення колекції світлин даного села – нагальне

питання, над яким працюють співробітники Заповідника.

Експедиційні пошуки світлин із с. Комарівки розпочато автором у грудні 2018 р. На початок лютого 2019 р. зібрано 300 світлин із родинних архівів його мешканців. Виявлені джерела спонукали до дослідження та розроблення картки-опису, яка б стосувалася світлин сіл та населених пунктів Переяславщини, затоплених Канівським водосховищем. Мова йде про наступні села Переяслав-Хмельницького району: В'юнище, Циблі, Козинці, Зарубенці, Трахтемирів, Підсінне, Андруші, Комарівка, Городище та хутор Монастирок. Також затопленню підлягало кілька хуторів: Максимівка, Чубуки, Гора, Борку, Гетьманівщина, Лісаневичі, Слобода та інші.

Знайдені світлини зберігають історію села, його краєвиди, фіксують звичаї та обряди, повсякденне життя тощо. Фото дають можливість побачити село до його затоплення: вулиці та кутки, житла комарівчан, господарські будівлі, об'єкти інфраструктури. Із маленьких дрібниць, зображених на старих, інколи пошкоджених світлинах, складається картина умов життя села та окреслюються навколишні краєвиди: дубові та соснові ліси, річки та болота.

Так, на одній з світлин зафіксована Миколаївська церква. На сьогодні знайдено лише одне зображення цієї уже неіснуючої церкви. Наявний напис на фото, встановлений за допомогою дзеркального методу прочитання, повідомляє: «Церква Комарівки 24 августа 1936». Світлина, виявлена 04.12.2018 р., зберігалася у родинному архіві колишнього жителя с. Комарівки Івана Петровича Бондаренка (1944 р.н.), який на даний час проживає у с. Хоцьки Переяслав-Хмельницького району [1]. Артефакт спонукав автора до дослідження втраченої пам'ятки. Так, у книзі Л. Набок та О. Колибенка «Православні храми Переяславщини» зазначаються імена п'яти її священнослужителів [4]. Із опрацьованих «Полтавських епархіальних відомостей» та метричних книг на даний

час виявлено імена 25 священнослужителів та 12 церковнослужителів.

На світлинах із родинних архівів зафіксовано назавжди втрачене життя села, яке зникло під водами Дніпра. Цінним додатком до вивчення його історії є фото власне мешканців с. Комарівки, які дають можливість дослідити генеалогію родин, їхнє соціальне становище та інше. На жаль, на більшості виявлених фотографій відсутні підписи, що ускладнює їх вивчення. Фото з підписами несуть у собі додаткову інформацію про подію, зображену на ній.

Для максимального дослідження та вивчення фотографій автором статті, старшим науковим співробітником науково-дослідного відділу історичного краєзнавства, була розроблена форма картки для опису світлин затоплених сіл. Вона містить тематичні поля із запитаннями для заповнення, які дають можливість всебічно дослідити світлину та зосередити увагу на непомітних, на перший погляд, деталях, які можуть не бути у звичайному описі, наприклад, зазначити топонім місцевості, яка зображена на світлині.

Для ґрунтового дослідження та вивчення життя села отримані світлини розподіляються за умовними розділами:

- краєвиди (світлини, на яких зображено краєвиди і місцевість села);
- жителі (портрети та світлини, на яких зображено родини та колективи села (Рис. 2.);
- освіта (світлини школи, випусків, учителів, шкільні зустрічі). На даний час із наявних фото шкільних випусків найдавнішим є зображення 1951 р. (Рис. 3.);
- поштова діяльність (світлини комарівських молодих юнаків, які розносили пошту);
- весілля (світлини із зображенням молодих, дружок нареченої, сватів, родичів наречених та запрошених гостей);
- народний одяг (світлини, на яких зображений одяг, що побутував у селі) (Рис. 4.);
- підготовка до затоплення (лише 2 світлини, на яких зображена техніка та роботи з підготовки та зачистки села до затоплення) (Рис. 5.);
- весняна повінь (світлини із зображенням сезонної повені, природний розлив Дніпра);
- житлові та господарські споруди (фотографії, на яких видно житлові та господарські споруди, що дають уяву про село до його знищення);
- транспорт (світлини із зображенням

Рис. 5. Вирубка лісу на хуторі «Борок» с. Комарівки. Кінець 1960-х років

Рис. 6. Бригадир колгоспу Ф.П. Варич їде на підводі на роботу. 1960-ті роки

Рис. 7. Ланкова Ольга Дунайна з дівчатами. 1960-ті роки

транспорту, який використовувався селянами: човен, віз, кінні сани, велосипед, мотоцикл, вантажні автомобілі) (Рис. 6.);

- зустрічі односельчан: світлини зустрічей комарівчан на початку літа у 2000-х роках;

- предмети господарського вжитку (світлини із родинних архівів, на яких зображені предмети хатнього та господарського вжитку) (Рис. 7.).

Досліджуючи родинні фотоархіви колишніх жителів с. Комарівки, ми дізнаємося про історію життя окремої родини у селі до його виселення. Крізь призму родинних історій мешканців комарівчан, за допомогою світлин, відтворюється забута історія знищеного села. Саме родинні світлини зберігають зафіксовані моменти життя у с. Комарівці, події, які відтворюють його історію.

ПОСИЛАННЯ

1. Бондаренко І. [Свідчення про церкву с. Комарівка Переяслав-Хмельницького району Київської області] // Рукопис. – Особистий архів автора. – С. 1.

2. Інвентарна книга фондової групи «Музейні предмети Переяслав-Хмельницького історичного музею» № 3 Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». – 198 с.

3. Інвентарні картки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: ПХІМ-4200, ПХІМ-4202, ПХІМ-4205, ПХІМ-4209, КН-2365, ПХІМ-4230, ПХІМ-4236, ПХІМ-4248, ПХІМ-4249, ПХІМ-4252, ПХІМ-4260, ПХІМ-4264, КН-2373.

4. Набок Л. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність / Л.М. Набок, О.В. Колибенко – К.: Типографія від «А» до «Я», 2007. – 176 с.

5. Ревега В.В. Історія формування топонімів села Комарівки на Переяславщині / В.В. Ревега // «Залізничкові читання»: матеріали П'ятої наукової краєзнавчої конференції, с. Медведівка, 18 жовтня 2013 р. – Черкаси. Видавець Чабаненко Ю., 2016. – С. 105–111.

6. Ревега В.М. [Свідчення про с. Комарівка Переяслав-Хмельницького району Київської області] // Рукопис. – Особистий архів автора. – С. 3.

Ревега Н.М. Затопленное село Комаровка на Переяславщине в фотографиях из семейных архивов его жителей и фондового собрания Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав»

В статье исследуются фотографии из фондовой коллекции Национального историко-этнографического заповедника «Переяслав», освещаются вопросы поиска и изучения фотографий из семейных архивов бывших жителей с. Комаровки.

Ключевые слова: село Комаровка, семья, семейный архив, фотография, фондовое собрание.

Reveha N.M. Flooded village Komarivka in Pereiaslav in photographs from the family archives of its inhabitants and of the collection of the National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav»

The article examines the stock photo from the collection of the National historical and ethnographic reserve «Pereiaslav», addresses issues of searching and researching of photographs from the family archives of the former inhabitants of the village of Komarivka.

Key words: Komarivka village, family, family archive, photography, stock collection.

20.02.2019 р.

УДК 94:688.721:351.852.15:069.(1–4)(477.41–21)НІЕЗ

Н.Д. Дем'яненко

НАРОДНІ ІГРАШКИ У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

У статті проаналізовано народні іграшки з фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Описано їх види, матеріали виготовлення. Висвітлено польові матеріали автора народних іграшок дітей Переяславщини.

Ключові слова: іграшка, народна іграшка, фондова колекція, діти, лялька-мотанка, іграшки з дерева, глиняна іграшка.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю зберегти, примножити і донести із давніх часів до сучасників та нащадків високодуховний пласт традиційної культури – іграшкарство. Народна іграшка – витвір специфічний, який є джерелом української культури, що відображає життя дитини в різні історичні епохи. Це феномен, який підтверджує оригінальність і неповторність, володіє формою, змістом, має певне значення. Народні іграшки завжди веселі, яскраві, виготовлені з підручного матеріалу. Вони несуть дітям знання про працю, відпочинок, побут, розкривають духовний світ, виховують повагу до старших поколінь, дружнє ставлення до ровесників.

У наш час у дитячу гру увійшли віртуальні комп'ютерні ігри й іграшкові істоти Заходу та заокеанської індустрії. Народна іграшка, незважаючи на її екологічність, естетичність, моральність, широкі виховні можливості, не завжди популярна у дитячих іграх. Старовинні народні іграшки, виготовлені з підручного природного матеріалу, який має властивість швидко псуватись, у переважній більшості не збереглися до початку ХХІ ст. Вивчати, відтворювати та використовувати їх у вихованні сучасного підростаючого покоління ми можемо лише завдяки письмовим джерелам, розповідям старожилів, реконструкціям народних умільців та музейним колекціям.

Серед чисельних колекцій Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» помітне місце посідає зібрання народних іграшок, яке досі не було об'єктом наукового дослідження. Наша стаття якраз має меті заповнити цю прогалину.

Незважаючи на те, що тема народної іграшки не набула широкого вивчення, до неї періодично звертались окремі історики та етнографи. Так, видатний етнограф, священик М. Грушевський перший зібрав і дослідив народні іграшки у контексті вивчення дитини у звичаях і віруваннях українського народу. К. Матейко поділив народні іграшки на хлопчачі та дівчачі і класифікував їх за двома основними ознаками: матеріалом та формою. Історик-мистецтвознавець Г. Блінов, вивчаючи найдавніші дитячі іграшки Наддніпрянщини, виготовлені із дерева, згрупував їх у образотворчі і технічні.